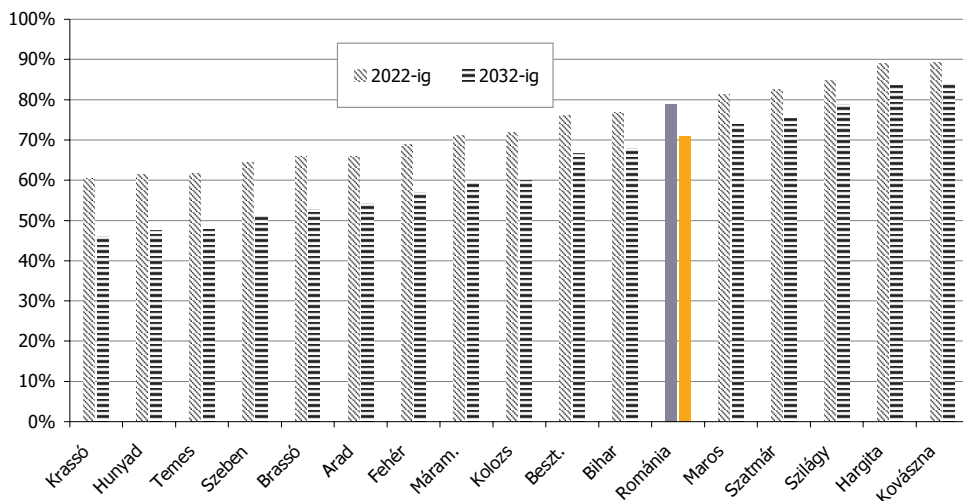

IV. ÖSSZEFOGLALÁS: A DEMOGRÁFIAI KILÁTÁSOKAT MEGHATÁROZÓ KONTEXTUÁLIS TÉNYEZŐK

A népesség általános csökkenése mellett a nagymértékű regionális különbségek érdemelnek figyelmet. Már a megyék szerinti bontásból kiderül, hogy a különböző térségek népesedési perspektívái nagyon egyenlőtlenek.

Hargita és Kovászna megyékben a legkedvezőbbek a kilátások, ahol a magyar népesség húsz év alatt várhatóan 11, harminc év alatt 16–17 százalékkal csökken. A negatív szélsőértéket Krassó-Szörény, Hunyad és Temes megyék képviselik. Itt a magyar népesség húsz év alatt a 2002-es érték 40 százalékára esik vissza, míg 30 év alatt várhatóan „feleződik”. A romániai átlaghoz viszonyítva kisebb mértékű a népességcsökkenés Szatmár, Szilágy és Maros megyékben is.

24. ábra. A népességszám 2002-höz viszonyítva 2022-ben és 2032-ben az erdélyi megyékben (2002 = 100%)

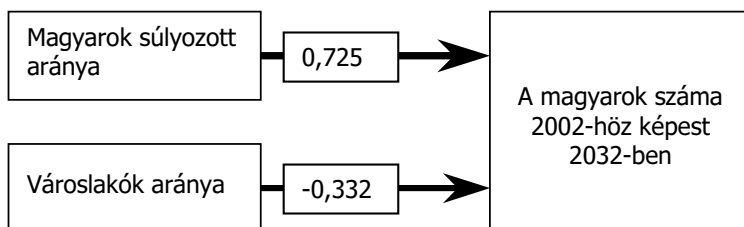
Forrás: Saját számítás.

Miután bemutattuk az egyes régiók népességének demográfiai jellemzőinek alakulását, röviden érintjük a népesedési folyamatokat befolyásoló kontextuális

tényezőket is. Két egyértelmű összefüggés rajzolódik ki. Nevezetesen: (1) a magyarok demográfiai kilátásai láthatóan kedvezőbbek azokon a területeken, ahol nagyobb arányban vannak jelen, (2) a demográfiai erózió jelentősebb a városias területeken.

Ezeket az összefüggéseket egy regressziós modell segítségével szemléltetjük, ahol a függő változó a magyarok számának a 2002-es értékhez viszonyított alakulása 2032-ben (%), a független változók pedig a magyarok súlyozott aránya, illetve urbanizáltsági foka.

25. ábra. A magyar népesség demográfiai kilátásait befolyásoló kontextuális tényezők

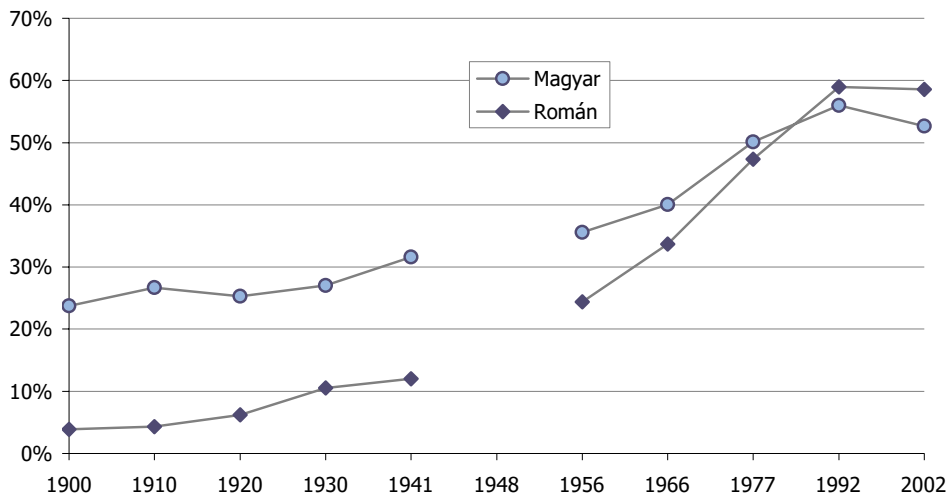
A kétváltozós regressziós modell a reprodukciós esélyek területi különbségeit 88,3 százalékban magyarázza. A két változó közül a magyarok aránya fejt ki jelentősebb hatást.

A modell csupán összefoglalja azokat az összefüggéseket, demográfiai tényezőket, amelyeket az eddigiek során tárgyaltunk. Láttuk, hogy a demográfiai perspektívákat meghatározó induló helyzet (a magyarok kor szerinti megoszlása) nagyarányú eltéréseket mutat, ami a modellben szereplő két változótól nem független. A folyamatok tekintetében pedig láttuk, hogy a magyarok (súlyozott) aránya – mint strukturális tényező – direkt módon meghatározza az intergenerációs asszimilációs veszteséget, míg az urbanizáltság foka elsősorban a nagyobb arányú elvándorlásokon és a kisebb női termékenységen keresztül hat.

Az előreszámítás eredményei azt mutatják, hogy a jövőben az eddig is megfigyelhető trendek folytatódnak. A városi magyar népesség arányvesztése már a két világháború között megkezdődött. A második világháborút követően, miközben rohamosan nőtt a teljes népesség urbanizációs foka, az etnikai *hinterland*dal nem rendelkező városok (pl. Arad, Temesvár, Nagybánya, Kolozsvár) magyar lakossága stagnált vagy csökkent. Ebben a periódusban a székelyföldi és partiumi városok magyar lakossága számszerűen növekedett. Miután az 1987–1992 közötti elvándorlási hullám, majd az azt követő kisebb ütemű, de folyamatos migráció elsősorban a nagyvá-

rosok magyarjait érintette (Regényi–Törzsök 1988, Tóth 1997, Gödri–Tóth 2005), a kilencvenes években látványos eróziós folyamatok indultak be. 2002-re a korábban erdélyi viszonylatban urbanizált nemzetiségnek számító magyarok aránya a többségi románságra, illetve az összlakosságra jellemző érték alá csökkent.

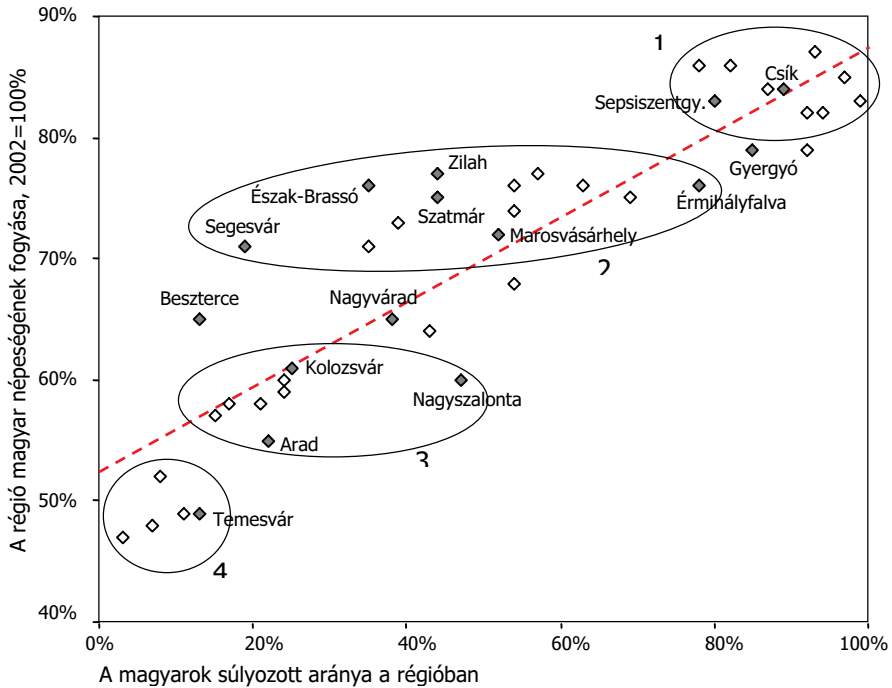
26. ábra. A városlakók aránya a román és a magyar nemzetiségűek körében

Az előszámítás szerint folytatódik a városi magyarság fokozottabb demográfiai térvesztése a következő évtizedekben is. A folyamatnak, amelynek során a periferikus településeken és régiókban élő magyarok súlya a teljes erdélyi magyarságon belül megnő, nyilvánvalóan komoly hatása lesz a magyarok Erdély társadalmi struktúrájában betöltött helyére is.

A városi magyarok nagyobb arányú fogyása mellett hangsúlyos folyamat a szórványok felszámolódása is. A következő ábrán az egyes régiók 2032-es népességszámát ábrázoltuk a 2002-es állapothoz viszonyítva, a súlyozott arány függvényében.

27. ábra. A régiók népességszáma 2002-höz képest 2032-ben a súlyozott arány függvényében

Forrás: Saját számítás.

Az ábrán négy régiócsoporthot különítettünk el:

(1) *A viszonylag jó demográfiai kilátásokkal rendelkező területek* között találjuk Csík, Udvarhely, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Barót, Keresztúr, Szentegyháza, Erdőszentgyörgy, Nyárádszereda és Székelyhíd régiókat. Ebben a tíz régióban a magyar népesség várható csökkenése nem haladja meg a 20 százalékot. 21-21 százalékos csökkenéssel nagyon közel áll ehhez a csoporthoz Gyergyó és Szováta régió.

Látható, hogy a kedvező népesedési kilátással rendelkező területek közé, Székelyhidat leszámítva, kizárólag székely régiók tartoznak. Ezek esetében a magyar népesség súlyozott aránya (és Gyergyó kivételével a százalékaránya) minden esetben meghaladja a 75 százalékot.

A következő harminc év demográfiai folyamatait várhatóan a következők jellemzik: viszonylag kis mértékű (évi 1-3 ezrelékes) természetes népmozgalmi veszteség, az erdélyi átlag alatti, vagy azzal megegyező elvándorlás, illetve az asszimilációs vesztség hiánya (helyenként akár minimális asszimilációs nyereség). Az

alacsonyabb migrációs arányszámok ellenére a népességfogyás döntően az elvándorlás következménye. Ez abból a szempontból kedvező, hogy a folyamat – a korstruktúrából következő halálozási többlettel, vagy a vegyes házasságokból következő asszimilációs veszteséggel ellentétben – nem következik be szükségszerűen. Ezeken a területeken a gazdasági és társadalmi körülmények kedvező alakulása esetén lelassulhat, vagy szélsőséges esetben akár meg is állhat a magyar népesség csökkenése. Az átlagéletkor várható értéke 2022-ben 41–42, 2032-ben pedig 43–44 év.

Bizonyos régiókban (elsősorban Székelyhíd, Keresztúr, Barót) kiemelten kell kezelni a cigánynépesség magyar intézményeken keresztüli integrációját.

(2) *A közepes demográfiai kilátásokkal rendelkező régiók* közé tartozik Érmihályfalva, Margitta, Szatmárnémeti, Nagykároly, Zilah, Szilágysomlyó, Szilágycseh, Marosvásárhely, Szászrégen, Dicsőszentmárton, Segesvár és Észak-Brassó. Ezek a régiók Erdély vegyes vidékei, az a sáv, amit gyakran nevezünk „etnikai ütközőzónának”. Földrajzilag két nagyobb területsávról beszélhetünk. Az egyik Maros megye, a Székelyföldhöz kapcsolódó 60 ezres tömböt leszámítva, de dél fele kiegészítve Brassó északi vegyes román–magyar–cigány területeivel. A másik terület a Partium vagyis Szatmár, Szilágy megyék és Bihar északi területei. Nagyvárad a magyar népesség szempontjából nem tartozik a közepes demográfiai kilátásokkal bíró területhez. Itt a demográfiai kilátások kedvezőtlenebbek. Az idetartozó régiók többségében a várható csökkenés nem haladja meg a 30 százalékot. A magyarok súlyozott aránya 30 és 60 százalék között mozog. Kivételnek tekinthetők a 75 százalékban magyar Érmihályfalva, a 68 százalékban magyar Kovászna, a másik oldalon pedig a 18 százalékban magyar Segesvár.

Az átlagéletkor az előreszámítás szerint 2022-ben 44–45, 2032-ben 46–47 év lesz. A természetes fogyás jellemzően évi átlagban 5–7 ezrelékes, a migrációs veszteség az erdélyi átlag körüli, így a népességfogyás egyaránt köszönhető az elvándorlásnak és a negatív természetes népmozgalmi egyenlegnek. Az asszimilációs veszteség tekintetében két alcsoportunk van. A partiumi régiók többségében (Szatmár, Nagykároly, Margitta, Szilágysomlyó, Szilágycseh), illetve Marosvásárhelyen az intergenerációs asszimilációs veszteség nem haladja meg a magyar nők által szült gyermekekhez viszonyított öt százalékot, de más régiókban sem éri el a tízet. Ezalól egyedül Segesvár képez kivételt, míg a másik oldalon Érmihályfalván és Kovásznán gyakorlatilag nincs asszimilációs veszteség.

A közepes és a rossz kilátásokkal rendelkező régiók közötti köztes helyzetben találjuk Nagyváradot, Bánffyahunyadot, Szamosújvárt és Besztercét. Ezeken a te-

rületeken a magyar népesség harminc év alatt több mint 30, de kevesebb, mint 40 százalékkal csökken.

(3) A *rossz demográfiai perspektívával rendelkező régiók* Kolozsvár, Dés, Torda, Nagybánya, Máramarossziget, Arad, Nagyszalonta és Fehér megye. Szalontát leszámítva ezek a települések a magyar-román interetnikus együttélés egy jól elkülönülő típusát alkotják. A magyarok súlyozott aránya tíz és húsz százalék közötti. Ezeket a régiókat már nem nevezhetjük etnikai ütközőzónának. Bár számban gyakran jelentős magyar közösségeknek adnak otthont, ezek a területek közel vannak ahhoz, hogy szórványnak kelljen neveznünk őket.

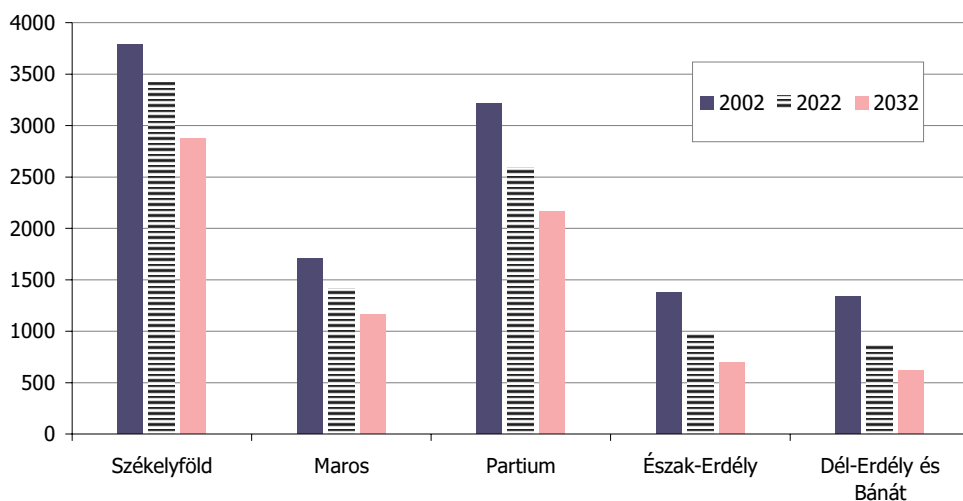
A szórványnak, szórványhelyzetnek több meghatározását adhatjuk.¹ A fogalom a két világháború között vált az idegen etnikai környezetben önmagát újratermelni képtelen magyar népelem erőteljes toposzává. Mi magunk nem pusztán az alacsony számarány okán nevezünk szórványnak egy területet, hanem a reprodukciós képesség csökkenésére helyezzük a hangsúlyt. Ebből a szempontból a vegyes házasságok és az intergenerációs asszimiláció jelentik a kulcskérdést. A most tárgyalt régiókra a vegyes házasságok 25–40 százalékos, illetve az intergenerációs asszimiláció a magyar nők által szült gyermekszámhoz viszonyított 10–20 százalékos aránya jellemző. Ez az arány már egyértelműen korlátozza a magyar etnikum demográfiai és kulturális értelemben vett reprodukciós esélyeit. A vegyes házasságok, amellet, hogy a generációs utánpótlást befolyásolják, ilyen arányok mellett nemcsak a vegyes házasságban élő, hanem a teljes magyar népesség kulturális és társadalmi kötődéseit átalakítják. Ahol 25–40 százalékos a vegyes házasságok aránya, erősen problematikus párhuzamos magyar társadalmakról vagy életvilágokról beszélni. Ezeken a területeken a jelenleg működő magyar intézményrendszer (oktatási, kulturális intézmények, újságok) és a magyar elit által birtokolt pozíciók (politikai, adminisztratív képviselő²) középtávon veszélybe kerülhetnek. A magyarok arány- és pozícióvesztése itt lehet a leglátványosabb.

A tárgyalt régiócsoporthoz a vegyes házasságok magas aránya mellett a magyar népesség fokozatos előregedése, az ebből következő nagy arányú természetes népmozgalmi veszteség és az erdélyi átlagot meghaladó migráció jellemzi. A következő harminc évben a nagy arányú elvándorlás ellenére a természetes fogyás a népességcsökkenés fő meghatározója.

(4) *„Feleződő népességek”*. Az előbbi régiócsoporthoz is kedvezőtlenebb Brassó-Négyfalú, Szeben, Hunyad, Temes és Krassó-Szörény régiók helyzete. Ezeken a területeken a magyar népesség átlagéletkora jelenleg is 45 év körül van. A vegyes

házasságok aránya (Brassó-Négyfalut leszámítva) meghaladja az ötven százalékot. Az erőteljes asszimilációs folyamatok mellett a magyarok elvándorlása is jelentős ezekről a területekről. A népesség-előreszámítás szerint harminc év alatt ezeknek a régióknak a magyar népessége megfeleződik, az átlagéletkor pedig eléri az 55 évet. A fiatalkorú népesség csökkenése a 75 százalékot is eléri. Ilyen körülmények között az is elképzelhető, hogy asszimilációs folyamatok a jelenlegi ütemhez viszonyítva is felgyorsulnak, illetve, hogy a magyar identitás újratermelődése a homogén házasságra épülő családok esetében is kérdésessé válik.

*28. ábra. A 7 évesek várható száma régiónként
2002-ben, 2022-ben és 2032-ben*

Végül érdemes kitérni arra, hogy az említett regionális különbségek eredőjeként a magyar oktatási szerkezet várhatóan eltolódik a magyar tömbök irányában. A fenti ábra az elemi iskolába lépő népesség számát, míg a következő táblázat az egyes nagyrégiók e népességen belüli arányát mutatja a 3 jelzett évben.

115. táblázat. Az egyes régiók súlya az első osztályba iratkozó népességen belül.

	Teljes magyar népesség 2002	Első osztályosok		
		2002	2022	2032
Székelyföld	27,7%	33,1%	36,9%	38,2%
Maros megye	14,9%	14,9%	15,2%	15,4%
Partium	26,1%	28,2%	28,0%	28,8%
Észak-Erdély	14,5%	12,0%	10,6%	9,3%
Dél-Erdély és Bánát	16,7%	11,7%	9,3%	8,2%
Erdély	100%	100%	100%	100%

Forrás: INS, saját számítás.

A táblázatban kivételesen nem a megszokott regionális felosztást használtuk, Dél-Erdélyt összevontuk a bánási nagyrégióval, a Székelyföldről pedig leválasztottuk Maros megyét.

Hargita és Kovászna megyében jelenleg a magyar népesség 27,7 százaléka él, 2032-ben viszont várhatóan innen fog kikerülni az iskolás korba lépő gyermekek 38,2 százaléka. Mivel a különböző területeken nem egyforma arányban választják a szülők a magyar oktatást, elképzelhető, hogy a magyar osztályok többsége ebben a két megyében indul. A Partium és Maros megye aránya az iskolába lépő népességen belül állandó marad, míg Észak- és Dél-Erdély, illetve a Bánás aránya erősen visszaesik.

Jegyzetek

¹ Lásd a szórvány-kérdéssel kapcsolatos, a Magyar Kisebbségben megjelent vitát (Vetési 2000; Biczó 2000; Bodó 2000; Péter 2000; Tóth 2000).

² Jelenleg például Máramaros és Arad megye egy-egy képviselőt, Kolozs két képviselőt és egy szenátort küld a parlamentbe. A következő választásokon, amennyiben csak a demográfiai faktorokat vesszük figyelembe, ezeket a pozíciókat lesz a legnehezebb megtartani.